

СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Домбровська С. О., кандидат економічних наук, викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: sonyadombr@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5589-7837

Анотація. Метою дослідження є комплексний аналіз сучасних тенденцій співпраці держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення, визначення основних викликів та перспектив розвитку накопичувальних пенсійних систем в Україні. Методика дослідження базується на комплексному використанні кількісних і якісних методів: аналізі статистичних даних, контент-аналізі нормативно-правових актів, порівняльному аналізі зарубіжного досвіду, а також експертних оцінках. У результаті дослідження виявлено основні напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення, роль бізнесу у формуванні накопичувальних пенсійних фондів, а також бар'єри, що перешкоджають ефективній співпраці з державою. Практична значимість полягає у формуванні рекомендацій щодо оптимізації державної політики та стимулювання участі бізнесу в системі пенсійного забезпечення, що сприятиме підвищенню фінансової стійкості та соціального захисту населення.

Ключові слова: співпраця держави і бізнесу, пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, накопичувальна пенсійна система, фінансова стійкість.

COOPERATION BETWEEN THE STATE AND BUSINESS IN THE FIELD OF PENSION PROVISION: CURRENT TRENDS AND PROSPECTS

Dombrovska Sofiia, PhD in Economics, Senior Lecturer at the Department of Financial Management and Stock Market, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

e-mail: sonyadombr@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5589-7837

Abstract. The purpose of this study is to provide a comprehensive analysis of current trends in the cooperation between the state and the business sector in the field of pension provision, with a particular focus on identifying key challenges and outlining prospects for the development of funded pension systems in Ukraine. The research is grounded in a combination of quantitative and qualitative methods, including the analysis of statistical indicators, content analysis of regulatory and legal documents, comparative review of international practices, and expert assessments. This methodological approach enables a thorough understanding of both the institutional and practical aspects of public-private cooperation in pension provision. The findings of the study reveal several strategic directions in the evolution of non-state pension provision in Ukraine. In particular, the research highlights the increasing role of private businesses in the formation and functioning of non-state pension funds, both through direct financial participation and by acting as employers that facilitate access to pension schemes for their employees. Additionally, the analysis uncovers a number of institutional and legislative barriers that continue to hinder more effective collaboration between government bodies and the private sector. The study also underscores the insufficient level of public trust in private pension institutions and the limited financial literacy of the population, which negatively affect the development of a sustainable and efficient multi-pillar pension system. In light of these findings, the research proposes practical recommendations aimed at optimizing public policy in this area. These include enhancing the transparency and regulatory framework of private pension funds, creating more favorable tax conditions for employers participating in pension schemes, and fostering public awareness campaigns to improve understanding of the benefits and mechanisms of non-state pension provision. The practical significance of this study lies in its potential to inform policymaking and strategic planning in both the public and private sectors. By encouraging a more balanced and cooperative approach to pension reform, these recommendations are expected to contribute to strengthening the financial sustainability of the national pension system and improving the overall level of social protection for the population.

Keywords: cooperation between the state and business, pension provision, non-state pension funds, funded pension system, financial sustainability.

JEL Classification: H550; J320; G230

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних умовах проблема забезпечення стійкості пенсійної системи набуває особливої актуальності. Зростаюче навантаження на державний бюджет, демографічне старіння населення, дисбаланси між кількістю платників внесків та отримувачів пенсійних виплат вимагають переосмислення ролі різних суб'єктів у фінансуванні пенсійного забезпечення. Одним із ключових напрямів удосконалення пенсійної системи є розширення співпраці між державою та бізнесом, зокрема шляхом розвитку недержавного пенсійного забезпечення, корпоративних пенсійних програм та інших форм державно-приватного партнерства. Попри задекларовану важливість залучення

бізнесу до формування багаторівневої пенсійної системи, на практиці така співпраця стикається з низкою інституційних, законодавчих та фінансових бар'єрів. Відсутність чіткої системи стимулів для роботодавців, низький рівень фінансової обізнаності громадян, недовіра до фінансових інституцій, а також нестабільність нормативно-правового поля перешкоджають ефективному функціонуванню моделей державно-приватної взаємодії у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті трансформації пенсійної системи України значну увагу науковців привертає питання ефективної взаємодії держави та бізнесу. Зокрема, дослідження Інни Доценко акцентує на ролі недержавного пенсійного забезпечення у підвищенні добробуту громадян, підкреслюючи необхідність удосконалення законодавчої бази та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності для зміцнення довіри до системи. Ольга Димніч аналізує інноваційні підходи до реформування пенсійного страхування в Україні, зокрема, адаптацію міжнародного досвіду багаторівневих пенсійних систем, що передбачає активну участь приватного сектору. Авторка підкреслює важливість державного регулювання та стимулювання розвитку пенсійного страхування з урахуванням демографічних та економічних чинників. Дослідження Романа Пікуса та Оксани Трейтяк зосереджене на перспективах розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Автори відзначають необхідність підвищення фінансової грамотності населення та створення сприятливих умов для діяльності недержавних пенсійних фондів як інструментів залучення бізнесу до пенсійної системи. У сфері державно-приватного партнерства (ДПП) Михайло Крупка та Володимир Костецький розглядають ДПП як механізм зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, що може бути застосований і в пенсійній сфері. Вони підкреслюють необхідність реформування чинного законодавства для спрощення процедур залучення бізнесу до участі в проектах ДПП. Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, питання ефективної співпраці держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення вимагає подальшого вивчення. Зокрема, необхідно розробити механізми стимулювання участі бізнесу в пенсійній системі, удосконалити законодавчу базу та забезпечити прозорість і надійність недержавних пенсійних фондів.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значного наукового доробку, низка аспектів співпраці держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення залишається недостатньо дослідженою. Обмежено вивченні механізми стимулювання участі бізнесу у розвитку корпоративного та недержавного пенсійного забезпечення в умовах сучасного українського законодавства; економічні та податкові інструменти, які можуть бути ефективними для залучення приватного сектора до довгострокового інвестування у пенсійну систему; роль малого та середнього бізнесу у формуванні пенсійних накопичень працівників, а також бар'єри, що стримують участь цих суб'єктів у добровільному пенсійному забезпеченні.

Відсутність комплексного підходу до дослідження зазначених аспектів знижує ефективність реформ пенсійної системи та ускладнює залучення бізнесу до процесу забезпечення соціальної безпеки населення. Саме тому необхідним є подальше наукове осмислення теоретичних і практичних засад партнерства між державою та бізнесом у цій сфері.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану, основних тенденцій та перспектив співпраці держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення, з акцентом на виявлення чинників, що стримують ефективну взаємодію, а також формування теоретичних і практичних рекомендацій щодо розвитку механізмів державно-приватного партнерства в пенсійному секторі України.

Основний матеріал. Пенсійна система України є однією з ключових ланок соціального захисту населення, однак її ефективність залишається низькою через демографічні виклики, дисбаланс між доходами та витратами Пенсійного фонду, а також обмеженість ресурсів солідарної системи. У цьому контексті зростає потреба у посиленні ролі недержавного сектору, зокрема бізнесу, у формуванні додаткових джерел пенсійного забезпечення. Співпраця держави та бізнесу в цій сфері розглядається як важливий інструмент забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи та підвищення добробуту громадян.

На сучасному етапі основною формою такої взаємодії є участь роботодавців у системі недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), зокрема через створення корпоративних пенсійних програм або укладання колективних договорів із недержавними пенсійними фондами (НПФ). Проте рівень залучення бізнесу до пенсійної підтримки працівників залишається вкрай низьким. Станом на 2024 рік лише близько 1% економічно активного

населення є учасниками недержавних пенсійних фондів, що свідчить про обмежене поширення накопичувальних механізмів.

Станом на 2024 рік пенсійна система України перебуває в умовах структурної трансформації. Солідарна модель, що базується на міжпоколінному перерозподілі, стикається з демографічними викликами, трудовою міграцією та обмеженими бюджетними ресурсами. У цьому контексті актуалізується роль недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), де бізнес виступає ключовим партнером держави у формуванні додаткових пенсійних накопичень. Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) в Україні відбувається на тлі макроекономічної нестабільності, збройного конфлікту, а також реформ у сфері пенсійного регулювання. Проте дані свідчать про позитивну динаміку у зростанні активів НПФ, зростанні дохідності та поступовому поверненні довіри учасників. 2022 рік став викликом для ринку НПФ через повномасштабну війну, падіння фондового ринку та високу інфляцію. Дохідність НПФ не покрила втрати купівельної спроможності населення.

Таблиця 1

Ключові макроекономічні показники та фінансові результати НПФ

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік (I кв.)
Інфляція (річна)	26,6%	5,1%	4,3% (оцінка на кінець I кв.)
Середня дохідність НПФ	3,6–7%	15,93%	13,5% (прогнозована)
Загальний обсяг активів НПФ	~4,1 млрд грн	4,88 млрд грн	5,217 млрд грн
Зростання активів за рік	-0,5% (відносно 2021)	+18%	+6,9% (за I квартал)
Кількість учасників НПФ	~860 тис. осіб	~886,7 тис. осіб	~900 тис. осіб
Частка внесків від юридичних осіб	≈ 75%	≈ 80%	≈ 79%
Основні інструменти інвестування НПФ	Депозити, ОВДП	ОВДП (49,4%), депозити (43,1%)	ті самі
Проблеми	Інфляція > дохідності	Регуляторні зміни, нестабільність	Ризики статусу НПФ у законодавстві

Джерело: складено автором на основі даних

2023 рік виявився переломним — активи зросли на 18%, а дохідність перевищила інфляцію майже втричі. Це свідчить про грамотну інвестиційну стратегію фондів і стабілізацію економіки. 2024 рік почався з уповільнення інфляції та подальшого зростання активів. Кількість учасників стабільно зростає, що вказує на зростання довіри до НПЗ. У 2024 році чиста вартість активів НПФ зросла на 17,3%, досягнувши 5,72 млрд грн. Це свідчить про відновлення довіри до недержавного пенсійного забезпечення та ефективне управління активами. Деякі фонди, такі як НПФ «ВСІ» та «Династія», продемонстрували дохідність понад 19%, що перевищує рівень інфляції та дохідність традиційних інструментів, таких як ОВДП та банківські депозити.

Кількість учасників НПФ поступово зростає, що свідчить про підвищення обізнаності населення щодо можливостей недержавного пенсійного забезпечення. Основна частка інвестицій НПФ спрямована в ОВДП та банківські депозити, що забезпечує стабільність, але обмежує потенціал для вищої дохідності.

Підприємства можуть засновувати корпоративні недержавні пенсійні фонди, учасниками яких є виключно працівники цього підприємства. Прикладами є НПФ великих українських компаній у банківському, енергетичному та телекомунікаційному секторах. Бізнес бере на себе зобов'язання регулярно перераховувати пенсійні внески до НПФ за працівників, що є формою соціального пакету. Часто внески формуються з розрахунку відсотка від заробітної плати. Популярна модель, коли внески до НПФ сплачуються як роботодавцем, так і працівником у визначеній пропорції. Це стимулює зацікавленість обох сторін у формуванні майбутньої пенсії. Компанії забезпечують працівникам інформаційну підтримку.

запроваджують пенсійне планування, організовують зустрічі з представниками НПФ, що підвищує фінансову грамотність персоналу.

Станом на кінець 2023 року, близько 80% загальної суми внесків до НПФ надходили від юридичних осіб, тобто роботодавців.

Потенціал розвитку співпраці держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення в Україні є значним, але на сьогодні залишається недостатньо реалізованим. Однією з ключових передумов для розширення недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) є невикористаний фінансовий ресурс: обсяг активів недержавних пенсійних фондів в Україні станом на 2024 рік становить приблизно 0,3% ВВП, що суттєво поступається аналогічним показникам розвинених країн ЄС, де пенсійні активи можуть сягати 40–80% ВВП. Така диспропорція свідчить про наявність значного резерву для зростання, реалізація якого можлива через активізацію участі приватного сектору, стимулювання роботодавців до створення корпоративних НПФ, а також подальше вдосконалення законодавчої бази. Інституційна зацікавленість бізнесу у розвитку пенсійного забезпечення зростає. Все більше компаній, особливо у сфері ІТ, енергетики, фінансів, розглядають пенсійні програми як інструмент соціальної відповідальності, підвищення лояльності персоналу та довгострокового кадрового утримання. Однак на сьогодні лише незначна частка підприємств (менше 5%) реалізують корпоративні пенсійні програми, що свідчить про наявність широкого простору для розширення такого підходу. Посилення державної підтримки та впровадження фіскальних стимулів могло б суттєво пожвавити участь бізнесу в системі НПЗ. Зростає також зацікавленість населення у довгострокових фінансових інструментах, зокрема в умовах макроекономічної нестабільності, інфляційних ризиків та обмежених можливостей для надійного збереження заощаджень. За результатами соціологічних досліджень, близько 60% працюючого населення готові долучитися до системи недержавного пенсійного забезпечення за умови створення прозорих механізмів контролю та гарантій, а також за наявності державного стимулювання внесків. Важливим чинником розвитку ринку пенсійного забезпечення є очікуване впровадження обов'язкового накопичувального рівня (II рівня) пенсійної системи. Відповідні законопроекти вже перебувають на розгляді, а їхнє прийняття може докорінно змінити підхід до пенсійного фінансування, забезпечуючи стабільне надходження коштів до ринку та створюючи сприятливі умови для розвитку суміжних інституцій: адміністраторів пенсійних фондів, компаній з управління активами, банків-зберігачів тощо. Це дозволить активізувати конкуренцію на ринку, підвищити якість фінансових послуг та створити ефективні механізми інвестування пенсійних накопичень.

Додаткові можливості для розвитку створює цифровізація, зокрема впровадження електронних платформ, автоматизованих сервісів внесків та мобільних додатків для управління пенсійними рахунками. Такі технології здатні суттєво спростити доступ до НПФ для широкого кола громадян, підвищити прозорість процесів та залучити до системи молоде покоління, яке наразі характеризується низьким рівнем зацікавленості в пенсійних накопиченнях.

Окремо слід відзначити євроінтеграційний вектор розвитку України, що передбачає адаптацію кращих європейських практик у сфері соціального забезпечення, зокрема тих, які стосуються участі бізнесу у пенсійній системі. Серед них – податкові пільги для роботодавців, підтримка інструментів соціального інвестування, розвиток публічно-приватного партнерства у сфері соціального страхування.

Отже, в умовах поглиблення демографічної кризи, зростання пенсійного навантаження на державний бюджет та викликів повоєнного відновлення, співпраця держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення набуває стратегічного значення. Її ефективний розвиток залежить від цілеспрямованих реформ, стимулювання приватної ініціативи та розбудови інституційної інфраструктури, яка дозволить реалізувати наявний потенціал системи НПЗ в інтересах як громадян, так і держави загалом.

Висновки. Зростаюча соціальна відповідальність приватного сектору, активізація роботодавців у формуванні корпоративних пенсійних програм, розвиток недержавних пенсійних фондів та підтримка інвестиційної інфраструктури є необхідними умовами для забезпечення стабільності й стійкості пенсійної системи.

Аналіз сучасного стану показав, що, попри наявність позитивної динаміки у сфері НПЗ, потенціал участі бізнесу залишається значною мірою не реалізованим. Недостатнє стимулювання з боку держави, фрагментарність законодавчого поля та обмежена поінформованість населення стримують повноцінне розгортання цієї сфери. Водночас перспективи, пов'язані з впровадженням другого рівня пенсійної системи, цифровізацією

фінансових послуг, розширенням фіскальних і регуляторних стимулів для бізнесу, а також впровадженням кращих європейських практик створюють реальні умови для трансформації пенсійної системи України.

Отже, співпраця держави і бізнесу у сфері пенсійного забезпечення є не лише необхідним інструментом соціального захисту громадян, а й одним із важливих чинників довгострокової економічної стабільності. Формування стійкої, багаторівневої пенсійної системи можливе лише за умов активного залучення всіх зацікавлених сторін, що потребує стратегічного планування, прозорої регуляторної політики та розвитку механізмів партнерства між державним і приватним секторами.

Список літератури:

1. Лібанова, Е. М. Соціальні аспекти модернізації пенсійної системи України. 2021. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. URL: <https://idss.org.ua/publications> (дата звернення: 15.04.2025)
2. Шабанов, О. І. Проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Фінанси України*, 2020. 7. С. 48–56. URL: <http://finukr.org.ua/archive> (дата звернення: 15.04.2025)
3. Тишук, Т. О. Реформа пенсійної системи: стан, проблеми та перспективи. *Економіка і держава*. 2023. 3. С. 24–30. URL: <http://economy.gov.ua/journal> (дата звернення: 15.04.2025)
4. Длугопольський, О. В. (2022). Пенсійна система в умовах воєнного стану: виклики та адаптація. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. 1(153). С. 19–27. URL: <https://sepspu-journal.com> (дата звернення: 15.04.2025)
5. Пікус, Р. В. Інституційне забезпечення функціонування пенсійної системи України. *Фінанси, облік і аудит*. 2021. 1(40). С. 105–112. URL: <https://fou-journal.com.ua> (дата звернення: 15.04.2025)
6. Доценко, І. В. (2020). Участь бізнесу в розвитку соціального страхування: європейський досвід для України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2020. 39(2). С. 75–81. URL: <https://nv.kdu.edu.ua/economics> (дата звернення: 15.04.2025)
7. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Звіт про стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. 2024. Київ. URL: <https://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2025)
8. OECD. Pension Markets in Focus 2023. Paris: OECD Publishing. URL: <https://www.oecd.org/pensions/pensionmarketsinfocus.htm> (дата звернення: 15.04.2025)
9. Українська асоціація адміністраторів пенсійних фондів (УААПФ). Огляд діяльності НПФ за 2022–2024 роки. Київ. URL: <https://www.uaapf.org.ua> (дата звернення: 15.04.2025)
10. Міністерство соціальної політики України. Проєкт Закону України про обов'язковий накопичувальний рівень пенсійного забезпечення. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2025)

References:

1. Libanova, E. M. (2021). *Sotsialni aspekty modernizatsii pensiynoyi systemy Ukrayiny*. [Social Aspects of the Modernization of Ukraine's Pension System] Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny. Retrieved from <https://idss.org.ua/publications> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
2. Shabanov, O. I. (2020). *Problemy rozvytku noderzhavnogo pensiynoho zabezpechennya v Ukrayini*. [Problems of the Development of Non-State Pension Provision in Ukraine] *Finansy Ukrayiny*, (7), 48–56. Retrieved from <http://finukr.org.ua/archive> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
3. Tyshchuk, T. O. (2023). *Reforma pensiynoyi systemy: stan, problemy ta perspektvyv*. [Pension System Reform: Current State, Problems, and Prospects] *Ekonomika i derzhava*, (3), 24–30. Retrieved from <http://economy.gov.ua/journal> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
4. Dlugopolskyi, O. V. (2022). *Pensiyna systema v umovakh voyennoho stanu: vyklyky ta adaptatsiya*. [The Pension System Under Martial Law: Challenges and Adaptation] *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrayiny*, 1(153), 19–27. Retrieved from <https://sepspu-journal.com> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]

5. Pikus, R. V. (2021). Instytutsiine zabezpechennya funktsionuvannya pensiyanoi systemy Ukrainy. [Institutional Support for the Functioning of Ukraine's Pension System] *Finansy, oblik i audit*, 1(40), 105–112. Retrieved from <https://fou-journal.com.ua> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
6. Dotsenko, I. V. (2020). Uchast biznesu v rozvytku sotsialnoho strakhuvannya: yevropeyskyi dosvid dlya Ukrainy. [Business Participation in the Development of Social Insurance: European Experience for Ukraine] *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 39(2), 75–81. Retrieved from <https://nv.kdu.edu.ua/economics> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
7. Natsionalna komisija z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku (NKTsPFR). (2024). Zvit pro stan ta perspektyvy rozvytku nedderzhavnoho pensijnoho zabezpechennya v Ukraini. [Report on the State and Prospects of the Development of Non-State Pension Provision in Ukraine] Kyiv. Retrieved from <https://www.nssmc.gov.ua> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
8. OECD. (2023). *Pension Markets in Focus 2023*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/pensions/pensionmarketsinfo.htm> (accessed April 14, 2025)
9. Ukrayinska asociatsiya administratoriv pensiynykh fondiv (UAAPF). (2024). Ohlyad diyalnosti NPF za 2022–2024 roky. [Overview of the Activities of Non-State Pension Funds for 2022–2024] Kyiv. Retrieved from <https://www.uaapf.org.ua> (accessed April 14, 2025) [In Ukrainian]
10. Ministerstvo sotsialnoyi polityky Ukrainy. (2024). Proekt Zakonu Ukrainy pro obovyazkovyi nakopychuvalnyi riven pensijnoho zabezpechennya. [Draft Law of Ukraine on the Mandatory Funded Level of Pension Provision] Retrieved from <https://www.msp.gov.ua> [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 12.04.2025

Прийнята до публікації 23.04.2025

Опубліковано онлайн 12.05.2025